

ДЕЯКІ ПЕРЕДУМОВИ ВІДКРИТОГО ТЕЇЗМУ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗУМІННЯ НЕЗМІННОСТІ БОГА

SOME PRESUPPOSITIONS OF OPEN THEISM AND THEIR EFFECT ON THE UNDERSTANDING OF IMMUTABILITY OF GOD

Картаєв В. В.

науковий співробітник Центру дослідження релігії,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова (Україна, Київ,)
e-mail: kartayev@gmail.com

Carethev V. V.,

Scientific researcher at the Center for the Study of
Religion at the National Pedagogical University named
after M. P. Dragomanov (Ukraine, Kyiv),
e-mail: kartayev@gmail.com

Мета статті: здійснити аналіз деяких філософських передумов відкритого теїзму та їх впливу на розуміння божественної незмінності. Основні одержані результати: у статті доводиться, що відкрита модель є богоцентричною за своєю суттю. Всі інші положення відкритого теїзму є похідними від того, що відкриті теїсти думають про Бога. Бог розглядається відкритими теїстами як триєдине спілкування любові. Тож божественна любов є поясненням існування світу, а також поясненням того, який саме світ був створений Богом – світ, в якому можливі відносини любові. Любов також зумовлює природу відносин між Богом і всесвітом. Ці відносини, згідно з відкритим теїзмом, впливають на божественне життя.

Ключові слова: відкритий теїзм, Трійця, любов, божественна незмінність, божественна безпристрасність.

Purpose of the article: to analyze some of the philosophical prerequisites of open theism and their effect on the understanding of divine immutability and impassibility. The main results obtained: the article shows that the openness model is God-centric in nature. All other elements of open theism are derived from open theists' thoughts on God. God is considered by open theists as a triune fellowship of love. Therefore, it is divine love that explains the existence of the world, as well as what kind of world God decided to create – a world in which relationships of love are possible. Love also determines the nature of the relationship between God and the universe. This relationship, according to open theism, affects the divine life.

Keywords: open theism, Trinity, love, divine immutability, divine impassibility.

Відкритий теїзм – це модель Божого провидіння. Під словом «провидіння» мається на увазі «... дії Бога щодо збереження та управління всім творінням» [20, с. 15]. Отже, відкритий теїзм – це особливий погляд на те, як Бог керує всесвітом і спрямовує його до бажаної їм цілі. Згідно з відкритим теїзмом, Бог створив всесвіт, в якому існують істоти в вільною волею. Це означає, що Бог не визначив заздалегідь все, що буде відбуватися в історії, а також, що майбутнє част-

ково складається з реальних можливостей. У відкритому теїзмі Бог вважається всезнаючим. Але оскільки Бог знає всю реальність такою, як вона є, Він знає майбутнє як таке, що складається з можливостей. Це жодним чином не применшує суверенітет Бога, бо, за відкритим поглядом, Бог має необмежений інтелект і спроможний досягнути своїх цілей.

Мета статті: здійснити аналіз деяких філософських передумов відкритого теїзму та їх впливу на розуміння божественної незмінності.

Богоцентричність. Бог відкритого теїзму завжди шукає блага для людини. Відкритий теїст Девід Басінджер пише: «...Наша основна роль на землі не в тому, щоб ми могли бути використані Богом для Його цілей. У Бога, звичайно ж, є цілі, і ми можемо зіграти свою роль в їх реалізації. Проте, Бог завжди, наскільки це можливо, допомагає нам жити якомога повніше» [5, с. 265]. Цим відкритий теїзм відрізняється від багатьох інших богословських систем, в яких хоча і стверджується, що Бог любить нас, проте вважається, що Він не зобов'язаний робити все що від Нього залежить, щоб зробити наше життя настільки хорошим, наскільки це можливо. Через цей акцент, а також через акцент на лібертаріанську свободу волі, часто відкритий теїзм критикують, називаючи чоловікоцентричною моделлю провидіння. Однак важливо підкреслити, що всі відкриті теїсти починають богослов'я не з людини, а з Бога. Все, що стосується людини – це похідне від того, що відкриті теїсти думають про Бога. Все, що робить Бог є проявом того, хто Він є, відображенням Його божественного життя. Як говорить Річард Райс: «Події, про які свідчить біблійна розповідь, Божі діяння в історії, розкривають внутрішню природу божественної реальності» [17, с. 300].

Метафізика Триєдності і любов. Всі відкриті теїсти розглядають любов, як відповідний пункт богослов'я. Любов – це фундаментальна істина, яка визначає все інше в моделі. Відкрита модель провидіння – це спроба узгодити всі елементи моделі з головною богословською аксіомою – «Бог є любов». «Говорити про єство Бога означає ніщо інше, як говорити про Божу любов. Ствердження «Бог є любов» має супроводжувати всі розмови про Бога, навіть коли мова йде про Його гнів і суд...» [13, с. 314]. Необхідність в корегуванні інших моделей провидіння впливає з думки, що інші моделі не цілком відповідають одкровенню про божественну любов. Іншими словами, відкритий теїзм намагається виправити, а якщо необхідно і усунути всі ті елементи моделі, які з любов'ю (як її розуміють відкриті теїсти) не узгоджуються. Наприклад, на думку відкритих теїстів (і інших прихильників богослов'я вільної волі) божественний детермінізм не узгоджується з любов'ю. Отже, детермінізм, як богословська модель, не витримує випробування любов'ю. Детермінізмом поступитися можна, а ось любов'ю ні в якому разі не можна. Отже, детермінізм повинен бути виключений з моделі провидіння.

Коли відкриті теїсти говорять про Божу любов, мова йде, в першу чергу, не про те, що Бог любить своє творіння. Фраза «Бог є любов» описує відносини між Богом і людиною тільки у вторинному сенсі. Коли відкриті теїсти говорять про любов Бога, вони, насамперед, мають на увазі, що любов – це базова характеристика божественної реальності. Для того, щоб зрозуміти, що є Бог на самому фундаментальному рівні, слід запитати, що є Бог без творіння. Наприклад, часто говорять, що «творець» – це сутнісний атрибут Бога. Однак слово «творець» не може бути описом божественної природи тому, що тоді творіння було б необхідністю. Однак відкриті теїсти з усіма християнами вірять, що Бог творив вільно. Він не був детермінований до творення метафізичною необхідністю. Це означає, що слово «творець» описує не Його вічну і незмінну сутність, а Його справи. Те ж стосується слів «владика», «правитель», «цар», «пан» тощо. Бог не може бути владикою за своєю суттю, тому що перш за творіння не існувало нікого, над ким Бог міг би панувати. Однак перш творіння Бог може називатися любов'ю. Для відкритих теїстів фраза «Бог є любов» означає, що Отець, Син і Дух Святий вічно перебувають у відносинах любові один до одного. Це приводить до висновку, що реляційність є сутнісним аспектом Бога. Остаточною реальністю у всесвіті є спілкування любові між трьома Особами Трійці, що і є Бог. Бог не стає любов'ю, коли творить тих, на кого може вилити любов, Бог є любов, тому що Бог є Трійця. Бог є любов, тому що на самому фундаментальному рівні Бог є спілкування.

У зв'язку з цим, Джон Сандерс в книзі «Відкритість Бога» критикує погляд Августина на Трійцю. Августин описує божество за допомогою традиційного списку божественних атрибутів: самодостатність, безпристрасність, незмінність, всезнання, всемогутність, вічність, простота. З усіх цих атрибутів, три є найважливішими для його розуміння Бога – це незмінність, простота і духовність [15, с. 165]. Прибери ці три атрибути і, на думку Сандерса, вся система Августина опиняється в небезпеці. У Бога є зовнішні і внутрішні відносини. Внутрішніми відносинами Августин називає відносини між Отцем, Сином і Духом Святим. Ці відносини вічні і незмінні. Однак, вони «...не описують єство (або сутність) Бога. Сутність Бога – це одна проста субстанція. Отець – це Бог що стосується субстанції, але ми не можемо сказати, що Бог – це Отець, що стосується субстанції, тому що це зробило б відносини аспектом єства Бога, що суперечило б ідеї про божественну простоту» [15, с. 172-173]. Зовнішні відносини Бога з створеним, тимчасовим світом жодним чином не впливають на Боже єство. Сандерс робить висновок, що так як в системі Августина ні внутрішні, ні зовнішні відносини не зачіпають Боже єство, «Бог не має реальних відносин». «Августин робить божественну субстанцію, а не триособистісного Бога вищим онтологічним принципом. Не відносини між

Отцем, Сином і Духом, а сутність Бога – це те, що в кінцевому підсумку реально...» [15, с. 174]. І хоча це не було наміром Августина, такий погляд на Трійцю, на думку Сандерса, робить Бога недоступним, мало не безособистісним божеством. Погляди Августина, на думку відкритих теїстів, серйозно вплинули на західну богословську думку. Про це нарікає і Кларк Піннок: «Занадто часто в минулому ми думали про Бога як про незмінну субстанцію або всеконтролючу силу. Занадто рідко, як про триєдине спілкування любові...» [15, с. 174].

Яка природа божественної любові? Грег Бойд описує цю любов наступним чином: «орієнтована на інших, жертвна агапе-любов, якою вічно є триєдиний Бог» [10, с. 171]. Звідки він бере таке визначення? Для Бойда Христос є найбільшим одкровенням Бога. Його втілення, життя, і, найважливіше, хрест є одкровенням триєдиної любові. Бойд називає це «Христоцентричне визначення любові» [10, с. 152]. У Христі ми бачимо любов, яка завжди була в Трійці. Коли Христос говорить: «Бо Син Людський прийшов не на те, щоб служили Йому, але щоб послужити, і душу Свою дати на викуп за багатьох» (Мар.10:45), Він виявляє любов, яка завжди була між особами Трійці. Коли Він омиває ноги своїм учням, в тому числі й Юді, Він являє триєдину любов. Кульмінацією одкровення цієї любові є Хрест Христовий. Хрест – це найбільш повне і чітке вираження Бога, який є любов. Хрест – це щось на зразок герменевтичної лінзи, через яку видно Бога. Бойд: «...Важливо розуміти, що Новий Завіт йде далі абстрактно-концептуального визначення «любові»: він вказує нам на вищу ілюстрацію любові. «Ми з того пізнали любов, що душу Свою Він поклав був за нас» (1Ів.3:16)... Коли Іван сповіщає «Бог є любов», саме таку любов він має на увазі» [10, с. 153]. Ця любов жертвна, спустошуюча себе, цілком даруюча себе іншому. Розп'ятий Христос – це «образ Бога невидимого», це образ триєдиної любові. Особи Трійці не живуть для себе. Отець, Син і Дух Святий віддають себе без залишку один одному. Вони поділяють в досконалому спілкуванні життя і любов. «Буття Трійці здійснюється як любов, в якій власне існування особистості ототожнюється з самовіддачею» [1]. Здається, що Бойд і інші відкриті теїсти погодилися б з такою цитатою, хоча її автор і не приходять до висновків відкритих теїстів: «Кожна особа Трійці усвідомлює свою індивідуальність. Син – не Отець і не Дух, Він відчуває свою відмінність від Них. Отець – не Син і не Дух, і Він знає, що відмінний від Них. Так же й Дух – це Дух Отця і Сина, але Він не тотожний Отцю і Сину. Хоча кожна особа Трійці унікальна, Її не можна розглядати у відриві від двох інших... Вони помітні лише один в одному. Повнота кожної Особи Трійці знаходяться в приналежності двом іншим. Вони особистісно різні, але онтологічно єдині; саме особистісні відмінності дозволяють Богу бути любов'ю. Любити значить віддавати себе, тому неможливо любити, якщо нічого або

нікому віддавати. Тому Бог є першообраз всіх речей, спілкування трьох окремих осіб, існуючих в віддачі себе один одному і в отриманні себе один від одного. Самопожертва – це саме Їхнє буття» [3, с. 106]. Таке розуміння Божої триєдиної любові – що Бог на самому фундаментальному рівні є спілкування любові між трьома Особами Трійці – дуже важливо для усвідомлення різниці між відкритим теїзмом і богослов'ям процесу. Претензія богословів процесу до класичного теїзму полягає в тому, що Бог класичного теїзму не має справжніх відносин. Трансцендентний Бог без всесвіту позбавлений соціального елементу в Своєму божественному існуванні. Такий Бог не живе повноцінним життям. Ось чому богослови процесу вводять в свою модель онтологічний зв'язок між Богом і творінням. На їхню думку, без світу Бог позбавлений всього того, що може дати тільки світ, і всього того, що Бог Сам по Собі мати не може – справжній соціальний досвід. Богу потрібен всесвіт. Без нього Він обділений. Без всесвіту Богу нема кого любити. Коли богослови процесу говорять про Божу любов, вони завжди мають на увазі любов Бога до творіння. Богослов процесу Норман Піттенгер пише: «Бог є любов, тому що Він нескінченно пов'язаний з творінням; Він є любов, тому що входить в своє творіння і бере участь в ньому» [16, с. 33]. На думку богословів процесу, Бога можна назвати особистісним тільки тоді, коли Він залучений в соціальні відносини. Традиційна доктрина про трансцендентність божественної субстанції, не передбачає таких відносин, незважаючи на догмат про Трійцю.

Цим ідеям енергійно протистоїть відкритий теїст Грег Бойд. Він наполягає на тому, що насолода соціальним існуванням повністю реалізована в нескінченному блаженстві спілкування любові між Отцем, Сином і Духом Святим. Богу не потрібен всесвіт, щоб жити повноцінним життям. Богу не потрібно творіння, щоб Йому не було нудно, або сумно, або самотньо. Він максимально щасливий Сам у Собі. «Сутнісне і необхідне існування Бога... в своїй суті визначається неперевершеною інтенсивністю естетичної насолоди, яка характеризує триєдину соціальність Бога» [11, с. 377]. Цю «неперевершену інтенсивність естетичної насолоди» неможливо зробити ще більш інтенсивною. Бог самодостатній в Своєму блаженстві. Ось чому, на думку Бойда, «більше немає необхідності постулювати вічний мир...», як це роблять богослови процесу, «...щоб забезпечити Бога конкретним переживанням блага... Бог благ в Самому Собі, і це означає, що Бог може переживати благо в Самому Собі незалежно від світу» [11, с. 375]. Для богословів процесу остаточним метафізичним фактом є зв'язка Бог-світ. Бог має потребу у світі так само, як світ потребує Бога. На противагу цьому, для відкритих теїстів відносини між Богом і світом асиметричні. Богу не потрібен світ, щоб вирішити проблему неповноцінності божественного життя. Навпаки, як ми побачимо далі, відкриті теїсти стверджують, що

це творіння пояснюється надлишком божественного життя і любові.

Любов – мета творіння. Ствердження «Бог є любов» – це визначення не тільки Божої триєдиної дійсності, але також, у вторинному сенсі, це опис відношення Бога до Свого творіння. Всі відкриті теїсти поділяють переконаність в тому, що фраза «Бог є любов», з одного боку, обмежує наше розуміння природи Бога, а з іншого – наше розуміння природи творіння і Божих цілей для нас.

Відкриті теїсти, на відміну від богословів процесу, вірять в творіння ex nihilo. З цього випливає кілька висновків, які важливо підкреслити.

По-перше, це передбачує радикальну різницю між Творцем і Його творінням, що, в свою чергу, впливає на те, як ми пізнаємо Бога. Джон Сандерс пише: «...Так само, як ми не можемо в принципі зрозуміти те, що могло існувати до Великого вибуху, ми в принципі не можемо досягнути Бога незалежно від нашого статусу як створених істот. Замість цього, для того щоб зрозуміти, що значить бути Богом, нам доведеться розглянути, що Бог фактично відкриває нам за допомогою нашого людської мови. Бог визначає Бога» [18, с. 39–40].

По-друге, це означає, що Боже творіння не обов'язкове і контингентне. Простіше кажучи, Бог не зобов'язаний був творити. Творіння – це дар Божої благодаті. Бог не потребує світу, але захотів, щоб світ існував. Якщо Бог щасливий у своїй триєдиної соціальності, навіщо Йому творіння? Відповідає Грег Бойд: «Бог є любов... Його сутність – це досконала любов, яку вічно поділяють Отець, Син і Святий Дух... Біблія оповідає про те, що Бог створив світ зі своєї триєдиної любові для того, щоб придбати для себе людей, які братимуть участь в Його триєдиній любові і відображати її красу» [9, с. 50-51]. Бог творить не тому, що змушений, але тому, що бажає розділити блаженство триєдиної любові з кимось ще. Бог творить від надлишку, а не з потреби. Кальвіністи часто говорять, що Бог творить, щоб прославитися і явити всі Свої досконалості. Відкриті теїсти погоджуються з цим. Однак, на їхню думку, Бог прославляється, являючи досконалість своєї безмежної любові. Світ служить виразом Божої доброти. Творіння дозволяє висловити Божу красу по-новому. «Трійця вирішує самовизначитися, створюючи нових партнерів для вічного танцю. З безперервно-спонтанного життя Трійці Бог спрямовується в ризиковану пригоду, творячи створений порядок і занурюючись в нього» [14, с. 30]. Світ створений з любові і для любові. Бог любить творіння і бажає бути улюбленим Своїм творінням. На думку Бойда ця ідея виражена в первосвященницькій молитві Христа в Євангелії від Іоанна 17: «Щоб були всі одно: як Ти, Отче, в Мені, а Я у Тобі, щоб одно були в Нас і вони, щоб увірував світ, що Мене Ти послав. А ту славу, що дав Ти Мені, Я їм передав, щоб єдине були, як єдине і Ми. Я у них, а Ти у Мені, щоб були досконалі в одно, і щоб пізнав світ, що послав Мене Ти, і що їх полюбив Ти, як Мене

полюбив... Я ж Ім'я Твоє їм об'явив й об'являти, щоб любов, що Ти нею Мене полюбив, була в них, а Я в них!» (Ів.17:21-23,26). Бог бажає, щоб учні Христа пережили ту любов, якою Отець і Син любили один одного в вічності. Бог хоче, щоб Його творіння розділило з Ним надлишок Його триєдиного життя. Джон Сандерс: «Згідно з богослов'ям відкритості, триєдиний Бог любові створив все, що існує Своєю всемогутньою силою і суверенний над усім. Бог вільно вирішив створити істот, здатних переживати Його любов. Створюючи нас, Божим наміром було, щоб ми відчули любов триєдиного Бога і відповіли на неї своєю любов'ю, вільно співпрацюючи з Богом заради досягнення Його цілей» [18, с. 14].

Трійця – це спілкування любові. Це означає, що світ був створений заради спілкування. «Ми можемо думати про людство як про створений образ соціальної природи Бога, який здійснює на кінцевому рівні створіння реляційний рух, який вічно відбувається в Бозі» [15, с. 229]. Відкритий теїзм – це одна з форм реляційного богослов'я, і як реляційне богослов'я, починається з віри в те, що Бог є спілкування і бажає справжнього спілкування зі своїм творінням.

По-третє, Бог встановлює правила гри. Це означає, що Бог одноосібно і вільно встановлює параметри, які характеризують створений Їм всесвіт. Бог міг би створити всесвіт без розумних істот, наприклад, або створити нас з іншими тілами. Бог міг вибрати створити будь-який всесвіт, з будь-якими властивостями по своєму бажанню чи не творити взагалі. Вибираючи створити цей конкретний світ, Він сказав «ні» іншим світам з іншими параметрами.

Дуже важливо підкреслити, що світ і правила в ньому суверенно визначаються Богом. У дискусії з пропонентами інших моделей провидіння відкриті теїсти часто наполягають на тому, що суперечка йде не стільки про те, яким є Бог (хоча це, як ми бачили, є фундаментом будь-якої моделі, в тому числі і відкритого теїзму), скільки про те, який всесвіт Бог вирішив створити. Якщо Бог вирішив наділити інших істот значущою вільною волею, Він мав на це право. Він суверенний Бог і визначає правила гри. Якщо Він вирішив відкрити Себе для впливу ззовні, хай буде так. Якщо Він вирішив не визначати абсолютно всі події, хто буде противитися Його суверенному рішенню і скаже: «Що Ти робиш?» (Дан.4:32).

Правила гри, встановлені Богом, згідно з відкритими теїстами, підпорядковані початкової меті для творіння – бажанню Бога розділити з творінням блаженство спілкування любові, яке завжди було в Трійці. Бог створює майданчик, на якому таке спілкування можливо. Як говорить Хаскер, всесвіт – «це екосистема, здатна відбивати триєдине життя Бога» [15, с. 229].

Правила гри – вільна воля. Бойд задає питання: «Якщо любов є метою, які її умови? Якими повинні бути істоти, здатні брати участь в любові Трійці?» [9, с. 52]. Для Бойда такі істоти повинні володіти лібертаріанською вільною волею. Під лібертаріанською

вільною волею розуміється здатність обрати інакше в тих же обставинах. Вільний в лібертаріанському сенсі вибір каузально не детермінований попередніми подіями або станами. Незважаючи на те, що міради факторів впливають на людину в кожен момент, вони не є достатнім поясненням того чи іншого рішення. Бойд продовжує: «...Перша умова любові: вона повинна бути вільно обрана. Любов не може бути з примусу. Справжня здатність і можливість переживати любов передбачує, що розумні істоти повинні мати здатність і можливість відкидати цю любов». Рішення створити всесвіт заради спілкування любові має метафізичний цінник – Бог повинен наділити розумних істот здатністю самовизначатися.

Ризик. Рішення створити світ з вільними істотами накладає логічні обмеження на Творця. Більшість богословів згодні з тим, що Бог не може створювати логічно абсурдні речі. Він не може створити круглий квадрат, наприклад. Якщо Бог вирішив створити світ, де справжня любов можлива, це означає, що Він не створив світ, в якому Його воля гарантовано виконується. Логічно Він вільно позбавив Себе можливості контролювати кожен деталь творіння, тому що дав людині свободу волі. Світ, в якому існують вільні розумні істоти, і в якому в той же час гарантовано виповнюється воля Бога – це круглий квадрат, тобто логічний абсурд. Навіть всемогутній Бог не може в такому світі гарантувати постійне виконання Його волі. Бог «не може». Але не тому, що Він за своєю суттю обмежений, а через те, який світ Він вирішив створити. Обмеження логічно впливає з рішення створити певний світ. Всесвіт, в якому можлива любов, на думку відкритих теїстів – це всесвіт ризику навіть для Бога. Ризик – це логічний наслідок Божого рішення створити істот зі значною вільною волею. Якщо Бог приймає рішення, реалізація яких залежить від вільного співробітництва з боку вільних істот, Він йде на ризик [12, с. 219]. Творіння – це акт Божого кенозису. Піннок пише: «Часто ми підкреслюємо, що творіння – це прояв Божої сили, і це звичайно ж так. Але, в деякому сенсі, творіння було також актом самообмеження... Створення людей, що володіють справжньою свободою, є актом самообмеження, смирення і жертви з боку Бога» [14, с. 31].

Отже, любов, що стосується мети, свобода, що стосується творіння, ризик, що стосується провидіння [6, с. 10].

Божя незмінність. Традиційно Бог сприймається Церквою як істота, що абсолютно незмінна. Це обумовлено ідеєю Платона про те, що будь-яка зміна означає недосконалість. Якщо зміна в Бозі відбувається від гіршого до кращого – Бог не був досконалим. Якщо зміна відбувається від кращого до гіршого – Бог перестав бути досконалим. Наприклад, Григорій Ніський пише: «З сповіданням Його істинним Богом з'єднуються всі благочестиві і спасаючи нас поняття: що Він є добрий, праведний, сильний, незмінний, не робиться іншим, завжди той же, не може змінитися ні на гірше, ні на краще, тому що перше противне

Його природі, а друге неможливо; бо що може бути вище найвищого, що досконаліше всього тимчасового?» [4]. Хоча святий Григорій говорить тут скоріше про те, що Бог є незмінним у Своїй природі і характері (з чим згодні, як ми далі побачимо і відкриті теїсти), проте здається, що для нього будь-яка зміна може бути або на краще, або на гірше. Оскільки Бог не може бути недосконалим, це означає, що Він незмінний. Як пише Брюс Уер: «Таким чином, щоб гарантувати, що досконалість Бога залишається в безпеці і що Його трансцендентна вищість не може піддаватися сумніву, Бога повсюдно представляли як абсолютно нездатного до змін» [21, с. 90].

Класичний теїзм постулює, що Бог є незмінним не тільки в Своїй природі, але й у досвіді. Бог – це чиста дійсність, в ньому немає нічого потенційного. Що стосується незмінності Божої природи і Його характеру, відкриті теїсти погоджуються з класичним теїзмом. Хаскер пише: «Трійця незмінна від віку й до віку, і ніщо не може змінити це. Крім того, ми завжди можемо розраховувати на те, що Бог буде вірним своїм обіцянкам; Він ні в якому разі не мінливий і не примхливий» [15, с. 245]. Для Хаскера, як і для інших відкритих теїстів Божя незмінність не може нівелювати реляційний аспект творіння. Бог вступає в справжні стосунки з створеним світом. Це означає, що не тільки Він впливає на всесвіт. Бог дозволяє творінню впливати на Себе. Тому незмінність не може стосуватися досвіду Бога. В іншому випадку Бог перетворюється в нерухому, інертну істоту. Річард Суинберн: «Абсолютно незмінний Бог – це неживий Бог. З таким Богом неможливо мати особисті відносини» [19, с. 233]. Ось чому Хаскер наполягає: «Ідея незмінності повинна обертатися навколо вірності Бога як реляційної і особистісної істоти» [15, с. 245]. Бог незмінний у своїй сутності, Він надійний і передбачуваний через незмінність свого характеру, однак в інших аспектах Бог здатний змінюватися. Це стосується досвіду Бога, Його знання і дій. Бог реагує на те, що відбувається у всесвіті, Він дійсно відповідає на молитви, Він змінює Свої рішення, Він дозволяє розумним істотам робити свій внесок в те, як буде розгортатися історичний процес.

У той час, як богослови класичного теїзму розглядають зміну як ознаку слабкості і недосконалості, відкриті теїсти бачать в здатності змінюватися елемент досконалості Божої. «Коли людина знаходиться в справжніх стосунках з іншими, його готовність підлаштовуватися заради блага відносин вважається чеснотою. Чому це повинно відноситися до людей, а не до Бога?» [8, с. 78], – запитує Бойд. Бог є втіленням всього, що ми вважаємо гідним похвали. І оскільки чуйність і гнучкість у відносинах – це гідно похвали, значить Бог найбільш чуйний з усіх істот у всесвіті. Бог здатний і щиро бажає коригувати Свої плани, як того вимагають Його відносини з нами.

Важливо зауважити, що, стверджуючи здатність Бога змінюватися, відкриті теїсти підкреслюють, що Бог не змінюється як інші істоти. Він змінюється не

тому, що змушений. В іншому випадку це означало б, що Бог – це контингентна істота. Бог трансцендентний світу, але відкривається для впливу світу.

З нашого дослідження, ми можемо зробити загальний висновок, що відкриті теїсти намагаються бути послідовними в своєму розумінні Бога як триєдиної любові. Якщо Бог є любов, це повинно впливати на всі інші елементи богословської моделі. Це також стосується і божественних атрибутів. Все в моделі повинно узгоджуватися з одкровенням про Божу любов. Якщо елемент моделі не гармоніє з любов'ю, відкриті теїсти не соромляться його переосмислити.

Список використаних джерел

1. Давыденков, Олег. “Догматическое Богословие.” Accessed April 11, 2019. <https://proflib.org/chtenie/30576/oleg-davydenkov-dogmaticeskoe-bogoslovie-33.php>.
2. Кентерберийский, Ансельм. “Прологий.” Accessed April 22, 2019. http://nibiruykov.narod.ru/nb_russian/nbr_teaching/nbr_teach_library/nbr_library_classics/nbr_classics_anselm_proslogium.htm#Chapter_08.
3. Кинлоу, Деннис. *Начнем с Христа. Новый Подход к Богословию*. Москва: ББИ, 2018.
4. Нисский, Григорий. “Творения, ч. VIII.” Accessed May 9, 2019. http://www.odinblago.ru/nisskiy_t8/p3.
5. Basinger, David. “Introduction to Open Theism.” In *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, edited by Jeanine Diller and Asa Kasher, 263–75. Dordrecht: Springer Netherlands, 2013. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-5219-1>.
6. Belt, Thomas G. “A Critical Evaluation of The Religious Adequacy of Open Theism: Toward an Open Theistic Theology of Petitionary Prayer.” University of Wales, 2007.
7. ———. “An Open Apatheia?” Accessed April 24, 2019. <https://anopenorthodoxy.wordpress.com/2014/10/29/an-open-apatheia-2/>.
8. Boyd, Gregory A. *God of the Possible: A Biblical Introduction to the Open View of God*. Grand Rapids: Baker Books, 2000.
9. ———. *Satan and the Problem of Evil: Constructing a Trinitarian Warfare Theodicy*. Inter Varsity Press, 2001.
10. ———. *The Crucifixion of the Warrior God: Interpreting the Old Testament's Violent Portraits of God in Light of the Cross*. Vol. 1. Minneapolis: Fortress Press, 2017.
11. ———. *Trinity and Process: A Critical Evaluation and Reconstruction of Hartshorne's Di-Polar Theism Towards a Trinitarian Metaphysics*. New York: Peter Lang Inc, 1992.
12. Hasker, William. “God Takes Risks.” In *Contemporary Debates in Philosophy of Religion*, edited by Michael I. Peterson and Raymond J. Vanarragon, 218–28. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2003.
13. Jüngel, Eberhard. *God as the Mystery of the World*:

On the Foundation of the Theology of the Crucified One in the Dispute Between Theism and Atheism. London: T&T Clark, 2014.

14. Pinnock, Clark H. *Most Moved Mover: A Theology of God's Openness*. Baker Academic, 2001.

15. Pinnock, Clark H., Richard Rice, John Sanders, William Hasker, and David Basinger. *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God*. Downers Grove: IVP Academic, 1994.

16. Pittenger, Norman. *Process-Thought and Christian Faith*. Digswell Place: James Nishet & Co, 1968.

17. Rice, Richard. "Trinity, Temporality, and Open Theism." *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, no. May (2013): 299–307. https://doi.org/10.1007/978-94-007-5219-1_25.

18. Sanders, John. *The God Who Risks: A Theology of Divine Providence*, 2007.

19. Swinburne, Richard. *The Coherence of Theism*. Oxford: Oxford University Press, 2016.

20. Tiessen, Terrance L. *Providence and Prayer: How Does God Work in the World?* Downers Grove: IVP Academic, 2000.

21. Ware, Bruce. "A Modified Calvinist Doctrine of God." In *Perspectives on the Doctrine of God*, edited by Bruce Ware. Nashville: B&H Publishing, 2008.

References

1. Davydenkov, Oleg. "Dogmaticheskoye Bogosloviye." Accessed April 11, 2019. <https://profilib.org/chtenie/30576/oleg-davydenkov-dogmaticheskoe-bogoslovie-33.php>.

2. Kenterberiyanskiy, Ansel'm. "Proslogion." Accessed April 22, 2019. http://nibiriyukov.narod.ru/nb_russian/nbr_teaching/nbr_teach_library/nbr_library_classics/nbr_classics_anselm_proslogium.htm#Chapter_08.

3. Kinlou, Dennis. Nachnem s Khrista. Novyi

4. Nisskiy, Grigoriy. "Tvoreninya, ch. VIII." Accessed May Podkhod k Bogosloviyu. Moskva: BBI, 2018. 9, 2019. http://www.odinblago.ru/nisskiy_t8/p3.

5. Basinger, David. "Introduction to Open Theism." In *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, edited by Jeanine Diller and Asa Kasher, 263–75. Dordrecht: Springer Netherlands, 2013. <https://doi.org/10.1007/978-94-007-5219-1>.

6. Belt, Thomas G. "A Critical Evaluation of The Religious Adequacy of Open Theism: Toward an Open Theistic Theology of Petitionary Prayer." University of Wales, 2007.

7. ———. "An Open Apatheia?" Accessed April 24, 2019. <https://anopenorthodoxy.wordpress.com/2014/10/29/an-open-apatheia-2/>.

8. Boyd, Gregory A. *God of the Possible: A Biblical Introduction to the Open View of God*. Grand Rapids: Baker Books, 2000.

9. ———. *Satan and the Problem of Evil: Constructing a Trinitarian Warfare Theodicy*. Inter Varsity Press, 2001.

10. ———. *The Crucifixion of the Warrior God:*

Interpreting the Old Testament's Violent Portraits of God in Light of the Cross. Vol. 1. Minneapolis: Fortress Press, 2017.

11. ———. *Trinity and Process: A Critical Evaluation and Reconstruction of Hartshorne's Di-Polar Theism Towards a Trinitarian Metaphysics*. New York: Peter Lang Inc, 1992.

12. Hasker, William. "God Takes Risks." In *Contemporary Debates in Philosophy of Religion*, edited by Michael I. Peterson and Raymond J. Vanarragon, 218–28. Oxford: Blackwell Publishing Ltd, 2003.

13. Jüngel, Eberhard. *God as the Mystery of the World: On the Foundation of the Theology of the Crucified One in the Dispute Between Theism and Atheism*. London: T&T Clark, 2014.

14. Pinnock, Clark H. *Most Moved Mover: A Theology of God's Openness*. Baker Academic, 2001.

15. Pinnock, Clark H., Richard Rice, John Sanders, William Hasker, and David Basinger. *The Openness of God: A Biblical Challenge to the Traditional Understanding of God*. Downers Grove: IVP Academic, 1994.

16. Pittenger, Norman. *Process-Thought and Christian Faith*. Digswell Place: James Nishet & Co, 1968.

17. Rice, Richard. "Trinity, Temporality, and Open Theism." *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, no. May (2013): 299–307. https://doi.org/10.1007/978-94-007-5219-1_25.

18. Sanders, John. *The God Who Risks: A Theology of Divine Providence*, 2007.

19. Swinburne, Richard. *The Coherence of Theism*. Oxford: Oxford University Press, 2016.

20. Tiessen, Terrance L. *Providence and Prayer: How Does God Work in the World?* Downers Grove: IVP Academic, 2000.

21. Ware, Bruce. "A Modified Calvinist Doctrine of God." In *Perspectives on the Doctrine of God*, edited by Bruce Ware. Nashville: B&H Publishing, 2008.